

Διονύσιος Σολωμός: Μία τριλογία Β΄. Ο ποιητής μέσα από τον «Ύμνον εις την Ελευθερίαν»

Αφιερώματα / 1821-2021: Ανάσταση του Γένους

Ηλίας Λιαμής, Σύμβουλος Ενότητας Πολιτισμού

Είναι κοινώς αποδεκτό, πως το φιλολογικό είδος που δίνει τις περισσότερες πληροφορίες για την προσωπικότητα ενός ανθρώπου, ιδιαίτερα ενός καλλιτέχνη δημιουργού, είναι η βιογραφία. Το είδος αυτό συγγραφής είναι πολύτιμο, διότι, μέσα από έρευνα, ταξινόμηση και αξιολόγηση, παρέχει πολύτιμες πληροφορίες για ένα πρόσωπο και για το έργο του ενός προσώπου. Ιδιαίτερα, όμως, για έναν πνευματικό δημιουργό, μία βιογραφία είναι εκ των πραγμάτων ελλιπής, καθώς περιορίζεται σε γεγονότα, τα οποία εξυπηρετούν, κυρίως ανάγκες ιστορικής έρευνας. Το μεγάλο ενδιαφέρον όμως για έναν άνθρωπο το γέννα η κατάδυση στα βάθη του ψυχικού του κόσμου και, ιδιαίτερα για έναν δημιουργό, η προσέγγιση του πυρήνα της έμπνευσης του. Για μία τέτοιου είδους προσέγγιση, η ασφαλέστερη πηγή είναι το ίδιο το καλλιτεχνικό έργο, το οποίον, με τη βοήθεια, βέβαια, ιστορικών στοιχείων, καθώς και με μία αξιόπιστη ερμηνευτική μέθοδο, αποτελεί την όντως υπαρκτική του βιογραφία. Και αυτή η βιογραφία είναι που αφορά

την ευρύτερη κοινωνία του εκάστοτε παρόντος.

Ο Διονύσιος Σολωμός είναι ο εθνικός μας ποιητής. Είναι πέραν του ενός οι λόγοι, οι οποίοι συνέβαλαν, ώστε να πάρει αυτόν τον χαρακτηρισμό. Ο περισσότερο προφανής, βεβαίως, τουλάχιστον για τον απλό Έλληνα, είναι πως, οι δύο πρώτες στροφές του ποιήματος του «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» απετέλεσαν, με τη μελοποίηση του Νικολάου Μάντζαρου, τον εθνικό μας ύμνο. Και προκύπτει το ερώτημα: Εάν αυτό δεν είχε συμβεί, θα μπορούσε το κείμενο αυτό να έχει την ίδια βαρύτητα για την ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας αλλά και του ιστορικού μας γίνεσθαι; Όλα οδηγούν στο συμπέρασμα πως η επιλογή των δύο πρώτων στροφών του ποιήματος ως, κειμένου του εθνικού μας ύμνου, δεν αποτελεί αιτία, αλλά αποτέλεσμα. Με άλλα λόγια, το ποίημα αυτό έχει όλα τα χαρακτηριστικά ενός εθνικού έπους, με δημιουργό μία ολοκληρωμένη ιστορική και καλλιτεχνική προσωπικότητα, που αντιπροσωπεύει και εκφράζει τα ευγενέστερα ιδεώδη της Εθνικής μας Παλιγγενεσίας.

Ο «Ύμνος εις την Ελευθερίαν», μιλώντας ιστορικά, γράφεται από τον Διονύσιο Σολωμό, όταν εκείνος ήταν 25 χρόνων και αποτελεί ουσιαστικά το πρώτο σοβαρό έργο του, γραμμένο στα ελληνικά. Δεν είναι το αριότερο έργο του, εμπερικλείει όμως όλον τον δυναμισμό ενός ολόκληρου λαού που αποφασίζει να ξαναβγεί στο φως της παγκόσμιας ιστορίας. Συγχρόνως, ο «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» αποτελεί το καθρέφτισμα της καλλιτεχνικής, φιλοσοφικής, εθνικής και πολιτικής

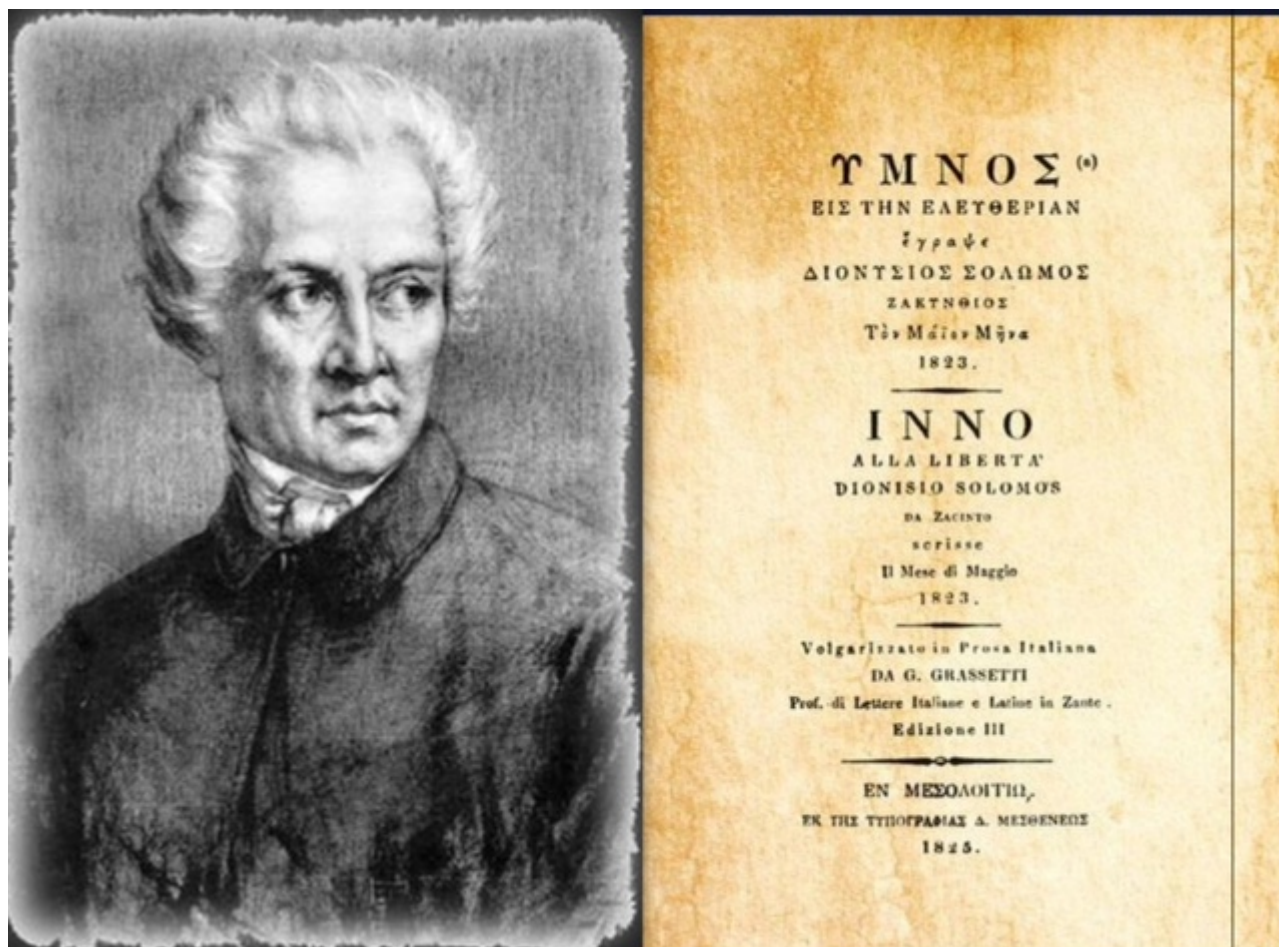
συνείδησης του Διονύσιου Σολωμού.

Πρέπει καταρχάς να αναφερθεί πως, τα δύο μεγάλα πνευματικά ρεύματα που, εκείνη την εποχή κάνουν τη δυναμική τους εμφάνιση, τόσο στην Ευρώπη όσο και στην ελληνική πνευματική ατμόσφαιρα, ο Ρομαντισμός και ο Δημοτικισμός, είναι απολύτως εμφανή, τόσο ως προς τον τρόπο συγγραφής όσο και ως προς το περιεχόμενο του ύμνου. Όσον αφορά τον Ρομαντισμό, ο Σολωμός ακολουθεί την τάση του να παίρνει γεγονότα του παρόντος και να τα εξιδανικεύει. Δεν προβληματίζεται για το εάν, το γεγονός της ελληνικής επανάστασης που τον συγκλονίζει, εμπεριέχει στοιχεία, τα οποία θα περιμένουν το χρόνο για να αποδειχθούν διαχρονικά και άξια να αποτελέσουν υλικό της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Ο Σολωμός, όπως και όλοι οι Ρομαντικοί, παραδίδονται στο παρόν, εμπιστευόμενοι την έμπνευση και το ένστικτό τους. Ο Σολωμός είναι βέβαιος πως η ελληνική επανάσταση αποτελεί ένα ύψιστο πνευματικό και ιστορικό γεγονός, στο ποιο προσφέρει ολόψυχα το ταλέντο του.

Όσο για τον Δημοτικισμό, η απλή λαϊκή γλώσσα, γλώσσα της ποπολάριας μάνας του, του δίνει το εργαλείο έκφρασης του πόνου και των ελπίδων ενός ολόκληρου λαού που, χωρίς καμία βεβαιότητα, ξανοίγεται σε έναν αγώνα μέχρις εσχάτων. Ο Σολωμός εντάσσεται πρόθυμα σε έναν αγώνα που ξέρει πως έχει ένα αιματοβαμμένο παρελθόν, ένα μαρτυρικό παρόν, αλλά και ένα φωτεινό μέλλον. Μπορεί να μην κράτησε στα χέρια του καρυοφίλι και να ην πάτησε ποτέ στην επαναστατημένη ηπειρωτική Ελλάδα, ο «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» όμως είναι το δικό του μετερίζι, το δικό του ταμπούρι, που τον εντάσσει σε μια μεγαλειώδη εξέγερση.

Ο «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» όμως δεν αποτελεί μόνον έκφραση των συναισθημάτων και της φλόγας του ποιητή. Εκφράζει και μία συνειδητή πολιτική επιλογή. Μπορεί σήμερα το κείμενο αυτό τα θεωρείται αυτονόητο, ως προς τα εθνικά του ιδεώδη. Όταν όμως γράφεται, δύο μεγάλα ερωτήματα, δύο μεγάλα διλήμματα κυριαρχούν και ουσιαστικά καλούν τον κάθε Έλληνα, απλό ή λόγιο, να πάρει θέση. Ποια είναι αυτά;

Το πρώτο έχει να κάνει με το, εάν τα πράγματα είναι ώριμα για το ξέσπασμα της επανάστασης. Το δίλημμα ήταν μεγάλο, με δεδομένες και τις πρόσφατες πληγές από την τραγωδία των Ορλωφικών. Είναι γεγονός πως όλα τα στοιχεία - πολιτικά, στρατιωτικά και οικονομικά - οδηγούν με μαθηματική βεβαιότητα στην ανάγκη αναβολής της επανάστασης. Από τον Καποδίστρια μέχρι τον Κοραή επικρατεί το κοινό συμπέρασμα πως οι θυσίες θα πάνε χαμένες. Η φαναριώτικη τακτική μιλά για την αναμονή του πληρώματος του χρόνου, οπότε η τουρκική αυτοκρατορία θα συνεχίσει να παρακμάζει και θα αφήνει όλο και περισσότερα περιθώρια επιτυχίας.

Το δεύτερο δίλημμα είναι εάν πρέπει να βασιστούν ελπίδες στην βοήθεια των ξένων. Οι μνήμες είναι πικρές, κανείς όμως σώφρων πολιτικός ή στρατιωτικός δεν διανοείται ότι, από μόνοι τους οι Έλληνες - ούτε ένα εκατομμύριο ψυχές εκείνο τον καιρό- θα καταφέρουν να αντισταθούν στο στρατό μιας έστω και παρηκμασμένης αυτοκρατορίας.

Και στα δύο διλήμματα, ο «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» παίρνει ξεκάθαρη θέση, γεγονός που τον καθιστά, πέρα από ποιητικό, και εξόχως πολιτικό κείμενο, τον δε δημιουργό του, τον καθιστά εθνικό εμψυχωτή και ιδιότυπο προφήτη.

Ο Διονύσιος Σολωμός βρίσκεται στο πνευματικό μεταίχμιο της Ευρωπαϊκής

σκέψης, στο όποιο, ο φιλοσοφικός ορθολογισμός δίνει τη θέση του στον ιδεαλισμό. Η ψυχή του φλέγεται και παρασύρεται από την ορμή ολόκληρης της πνευματικής Ευρώπης, που αγωνίζεται, ώστε, σε όλους τους τομείς της προσωπικής και κοινωνικής ζωής, να τεθούν, ως οδηγός και κριτήριο, τα ιδανικά και το πάθος και όχι ο υπολογισμός και η σκοπιμότητα. Ο 25χρονος ποιητής, αντί να ζυγίσει και να υπολογίσει στρατιωτικές δυνάμεις και πολιτικές ισορροπίες, προσφέρει την ψυχή του σε έναν ευγενικό, αλλά φαινομενικά, άπελπι αγώνα. Αρνείται να αφήσει την πρωτοβουλία στις συγκυρίες μήπως και δώσουν χώρο και δρόμο στις μεγάλες ιδέες. Δεν καλεί σε έναν αγώνα επειδή οι συνθήκες είναι κατάλληλες αλλά σε έναν αγώνα που θα υποχρεώσει τις συνθήκες να προσαρμοστούν.

Όσο για το δεύτερο δίλημμα, είναι και εκεί ξεκάθαρος: καμία ελπίδα στη βοήθεια των ξένων. Θυμίζει σε έναν ολόκληρο λαό πως

«Άλλος σου έκλαψε εις τα στήθια,
Αλλ' ανάσαση καμιά•
άλλος σου έταξε βοήθεια
και σε γέλασε φρικτά».

και του υπενθυμίζει πως

«Δεν είναι εύκολες οι θύρες
εάν η χρεία τες κουρταλεί».

Στην άποψη αυτή ευθυγραμμίζεται απόλυτα με τον Ρήγα:

«Μην ελπίσωμεν εις ξένους
αλλά μόνον εις ανδρείαν
και Ελλήνων την καρδίαν
η πατρίς να λυτρωθεί».

Έτσι, η σολωμική πατρίδα το πήρε απόφαση πως τη λευτεριά της δεν πρόκειται να της την χαρίσει κανείς, παρά θα την κερδίσει μονάχη της, με σκληρούς και αιματηρούς, με δικούς της αγώνες, στους οποίους, το κάθε τέκνο της παλεύοντας με ορμή και ακατάπαυστα γυρεύοντας ή τη νίκη ή την θανά, θα είναι ο μοναδικός πρωταγωνιστής και ο καθοριστικός παράγοντας του μέλλοντος.

Τρανή απόδειξη της στέρεης θέσης του και στα δύο αυτά διλήμματα είναι η κάθετη εναντίωση του σε όλους, όσοι πιστεύουν διαφορετικά. Για τον ίδιο, την έκβαση του αγώνα θα κρίνει η προσήλωση στο σύνθημα «Ελευθερία ή θάνατος». Στους σκεπτικιστές και στους βολεμένους επιφυλάσσει την απόλυτη κατακραυγή

την οποίαν τοποθετεί στο στόμα του απαγχονισμένου Πατριάρχη:

«Όλοι κλαύστε • αποθαμένος
ο Αρχηγός της Εκκλησιάς
κλαύστε, κλαύστε κρεμασμένος
ωσάν νά 'τανε φονιάς

...

η κατάρα που είχε αφήσει
λίγο πριν να αδικηθεί
εις οποίον δεν πολεμήσει
και ημπορεί να πολεμεί».

Στη Γυναίκα της Ζάκυθος», πάλι, ο Σολωμός χτυπάει αλύπητα τους Έλληνες εκείνους που, και στις πιο κρίσιμες στιγμές της επανάστασης, ούτε και πλατωνικά καν δεν εννοούσαν να πάρουν μέρος στις θυσίες του αγώνα. Ας θυμηθούμε πως υποδέχεται η αριστοκράτισα κυρά της Ζάκυθος - συγγενής καθώς είπαν του ποιητή - τις προσφυγίνες, που ,κατεστραμμένες, έρχονται να της ζητήσουν βοήθεια:

«Είμαι στην πατρίδα μου και στο σπίτι μου» τους λέει θρασύτατα «και η αφεντιά σου δεν ήσουνα στην πατρίδα σου και στο σπίτι σου; Και τι σας έλειπε; Και τι κακό είδατε από τον Τούρκο; Δεν σας άφηνε φαϊτά, δούλους και περιβόλια; Σας είπα εγώ ίσως να χτυπήσετε τον Τούρκο που ερχόσαστε τώρα σε με, να μου γυρέψετε και να με βρίσετε;»

Είναι βέβαιον πως ο ποιητής είχε πλήρη επίγνωση όχι μιας μεμονωμένης

περίπτωσης αλλά μιας γενικότερης ψυχολογικής στάσης των βολεμένων απέναντι σε έναν αγώνα που θα αναστάτωνε τις κοινωνικές και πολιτικές ισορροπίες και θα έβαζε σε κίνδυνο συμφέροντα και εξασφαλίσεις.

Ένα δεύτερο στοιχείο που δεν αφήνει καμιά αμφιβολία πως με τον «Ύμνον εις την Ελευθερίαν», ο Διονύσιος Σολωμός παίρνει ξεκάθαρη θέση στα πολιτικά τεκταινόμενα της εποχής, είναι η στάση του απέναντι στις διχόνοιες, από τα πρώτα κιόλας χρόνια του αγώνα. Οι στίχοι του αποδεικνύουν πως μάθαινε και γνώριζε απολύτως το αδελφοκτόνο σαράκι, που είχε ήδη αρχίσει να κατατρώνει το μέλλον. Αν και νεότατος, αποδεικνύει μία εντυπωσιακή πολιτική ωριμότητα, αρνούμενος να επιλέξει στρατόπεδο. Εξυψώνεται πάνω από τις περιστάσεις και βλέπει πλέον τη διχόνοια ως μια διαλυτική δύναμη, η οποία, φαινομενικά, οδηγεί μόνον σε πολιτικό φατριασμό, στην πραγματικότητα όμως διαβρώνει έναν ολόκληρο λαό. Συγχρόνως, έχει πλήρη επίγνωση του αντίκτυπου που θα έχει μία τέτοια εμφύλια διαμάχη στην Ευρώπη, στην οποία ο φιλελληνισμός αποτελεί μοχλό πίεσης προς όλες τις συντηρητικές κυβερνήσεις:

«Μην ειπούν στον στοχασμό τους
τα ξένα έθνη αληθινά•
εάν μισούνται ανάμεσά τους
δεν τους πρέπει ελευθεριά.

Κειο το σκήπτρο που σας δείχνει,
έχει, αλήθεια, ωραία θωριά.
Μην το πιάστε, γιατί ρίχνει
είσε δάκρυα θλιβερά.

Από στόμα οπού φθονάει,
παλικάρια, ας μην 'πωθεί,
πως το χέρι σας κτυπάει
του αδελφού την κεφαλή».

Συγχρόνως, ορθώνει το ανάστημά του στους Ευρωπαίους ηγέτες, στους Μέτερνιχ και στους Ταλεϋράνδους, όλους τους συνωμότες εναντίον κάθε απελευθερωτικού κινήματος, που το 1822, στο συνέδριο της Βερόνας, είχαν αρνηθεί, ακόμη και να δεχτούν σε ακρόαση τους τρεις Έλληνες αντιπροσώπους, και, παίρνοντας τη λαλιά των αγωνιστών, ορθώνει απέναντί τους το ανάστημά του και τους ρωτά:

«Τι θα κάμετε; Θ' αφήστε
να αποκτήσομεν εμείς
'λευθερίαν, ή θα την λύστε

εξαιτίας πολιτικής;»

Και για να φανεί ξεκάθαρα η απόλυτη σύζευξη μεταξύ χριστιανικής ηθικής του και πατριωτικών ιδανικών του, συμπληρώνει:

«Τούτο αν ίσως μελετάτε,
ιδού, εμπρός εις τον Σταύρ•
Βασιλείς! ελάτε ελάτε
και χτυπήσετε κι εδώ».

Για τον Διονύσιο Σολωμό, ο ελληνικός αγώνας θα αποβεί νικηφόρος επειδή έχει την θεία βοήθεια. Και έχει τη θεία βοήθεια, επειδή είναι δίκαιος.

Όλα τα παραπάνω και οπωσδήποτε πολύ περισσότερα, τα οποία θα μπορούσαν να υπογραμμιστούν, τοποθετούν τον Διονύσιο Σολωμό επαξίως στο βάθρο ενός κορυφαίου ποιητή και κορυφαίου πατριώτη, στου οποίου την ψυχή, οι δύο αυτές ιδιότητες ήταν απόλυτα ταυτισμένες, γεγονός που τον καθιστά ύψιστο πρότυπο συνδυασμού ήθους και τέχνης. Πρότυπο τραγικά αναγκαίο σε εποχές αυτονόμησης της τέχνης από κάθε ηθικό πλαίσιο, με αποτέλεσμα τα τραγικά φαινόμενα που βιώνουμε.

<https://bit.ly/3pM2To1>